Vijf ankerpunten voor de toekomst

Manifest

UNIE KBO
PCOB
NVOG
NOOM

DE KOEPEL VAN
OUDERENORGANISATIES

Vijf ankerpunten voor de toekomst

Manifest van de koepel van ouderenorganisaties CSO,

gepresenteerd in de aanloop naar

de Tweede Kamerverkiezingen van 9 juni 2010.

Tekst © **Marieke Sjerps,** Sjerps Communicatie (www.sjerps.com)

Kenmerk: N 7502
Datum: 25 mei 2010
ISBN: 978 90 726 1112 3

CSO
Postbus 2069
3500 GB Utrecht

Churchilllaan 11
3527 GV Utrecht

Telefoon 030 – 276 99 85
Fax 030 – 271 90 38

cso@ouderenorganisaties.nl
www.ouderenorganisaties.nl

Inhoud

Inleiding 4
Waardevol
Solidariteit en eigen keuzes
Participatie
Inkomen
Onderscheid derde en vierde generatie
Uitwerking
Derde en vierde generatie 8
Solidariteit 10
Participatie 12
Arbeid
Vrijwilligerswerk / mantelzorg
Levensterreinen 17
Zorg en welzijn van ouderen
Wonen
Inkomen en pensioen
Mobiliteit

Inleiding

- **Waardevol**
- **Solidariteit en eigen keuzes**
- **Participatie**
- **Inkomen**
- **Onderscheid derde en vierde generatie**

Nederland staat voor grote uitdagingen. De wereldwijde economische crisis en de vervroegde Tweede-Kamerverkiezingen zijn aanjagers voor de politiek — en met haar maatschappelijke organisaties, burgers en het bedrijfsleven — om stevig na te denken over welke richting de samenleving op moet gaan. Voor alles lijkt het nu om financiële keuzes te gaan.

De aanstaande verkiezingen staan dan ook helemaal in het teken van de vele miljarden die moeten worden bezuinigd. Dat dit met grote regelmaat leidt tot ferme politieke uitspraken is daarom niet verwonderlijk. De keuze lijkt nu vooral te gaan tussen het zoveel

mogelijk behouden van een solidaire samenleving — die onbetaalbaar dreigt te worden — óf rigoureus snijden in de budgetten en pijnlijke maatregelen. Pompen of verzuipen. Maar het gaat weinig over de effecten die de bezuinigingen hebben. De vraag is in hoeverre idealen nog een rol spelen bij de keuzes die gemaakt worden en of nu de kans wordt gepakt om de samenleving beter in te richten.

De koepel van ouderenorganisaties CSO — waarin verenigd Unie KBO, PCOB, NVOG en NOOM[1] — heeft deze onderwerpen ook geagendeerd en denkt na over hoe de Nederlandse samenleving er de komende tien, twintig jaar uit kan gaan zien. En hoe mensen zo lang en goed mogelijk deel kunnen uitmaken van die samenleving, en op een waardige manier oud kunnen worden. *Hoe moet een samenleving zijn, wil een mens als hij oud is mens blijven?*[2] De ouderenorganisaties zetten zich van harte in voor het vinden van goede oplossingen. Daarbij gaat ze uit van vijf ankerpunten.

Vijf ankerpunten voor de toekomst

1. De CSO gaat er vóór alles van uit dat iedereen **waardevol** is. De realiteit is echter dat de een meer en/of andere mogelijkheden heeft dan de ander. Te denken valt aan fysieke en psychische gezondheid en belasting, maar ook aan sociale en materiële omstandigheden. Wat mensen kunnen verschilt niet alleen onderling, maar ook gedurende één mensenleven. Leefomstandigheden veranderen en de verschillende levensfasen brengen eigen (on)mogelijkheden met zich mee. De CSO benadrukt dat elk mens, in elke leeftijd en in alle omstandigheden van zijn leven, ertoe doet en recht heeft op een

waardig bestaan. Ouderen vallen niet samen met hun ziekte of gebreken. Ze moeten het leven zolang mogelijk zo kunnen leiden dat het waarde voor hen heeft.

2. Een van de belangrijkste pijlers van de samenleving is **solidariteit**. Solidariteit is het cement tussen de feitelijke mogelijkheden van de een en de onmogelijkheden van de ander. Daarnaast moet er ruimte zijn voor **eigen keuzes**. Het is een groot goed dat in de afgelopen decennia de rol van het individu groter is geworden. Autonomie is echter niet het enige principe dat telt. Zonder terug te willen keren naar de vorige eeuw, verliest de CSO het belang van de verbondenheid van mensen niet uit het oog. Het is belangrijk om een middenweg te vinden tussen anonieme solidariteit en de ideologie van de eigen verantwoordelijkheid. De CSO komt op voor de belangen van ouderen in de context van de hele samenleving. Ze doet dit complementair, niet contrair.

3. De CSO benadrukt het belang van **participatie**. Deelnemen aan de maatschappij kan op veel manieren. Uiteraard door betaalde arbeid, maar ook bijvoorbeeld door vrijwilligerswerk, lidmaatschap van een vereniging, werk voor het Gilde, of het oppakken van een studie kunnen mensen tot op hoge leeftijd participeren in de samenleving.

Participatie werkt op twee manieren: ze heeft betekenis voor anderen en voor het participerende individu. Meedoen zorgt voor voldoening en zingeving. Participeren is dan ook in de meeste gevallen een goede remedie tegen eenzaamheid en depressie.

4. Een belangrijke voorwaarde om te kunnen participeren en eigen keuzes te kunnen maken is het hebben van een **inkomen** dat meer is dan er net van in leven te kunnen blijven. Het huidige sociaal minimum is te laag. Met voldoende armslag zijn mensen beter in staat om te participeren en kunnen ze zelf op allerlei gebied hun verantwoordelijkheid nemen.

   Dat mensen in armoede terechtkomen, moet voor alles worden voorkomen, zodat ieders waardigheid en zelfredzaamheid beter gewaarborgd wordt.

5. De CSO onderscheidt de **derde generatie**: de vaak nog vitale ouderen van circa 55-75 jaar en de **vierde generatie**: vaak kwetsbare ouderen (75+).

De vijf ankerpunten gelden voor alle levensterreinen.
De ankerpunten **derde en vierde generatie**, **solidariteit** en **participatie** vragen om een toelichting. Ook staan er hierna voorbeelden van hoe de vijf ankerpunten doorwerken in verschillende **levensterreinen**.

[1] De vier lidorganisaties hebben samen bijna 600.000 leden.

[2] Simone de Beauvoir, *La vieillesse*, 1970.

Derde en vierde generatie

Hoe kan de kwaliteit van ieders leven zoveel mogelijk georganiseerd en gerealiseerd worden, terwijl dit toch betaalbaar blijft? Een belangrijke factor is dat Nederland aan de vooravond staat van een grote demografische verschuiving. De eerste *babyboomers* — de generatie die geboren is na WO II — worden nu 65 jaar. Over tien jaar telt Nederland ruim 4 miljoen mensen van 55 tot 75 jaar en bijna 1,5 miljoen ouderen boven 75. Nog eens tien jaar later (2030) zijn er bijna 4,5 miljoen jonge ouderen en bijna 2 miljoen 75-plussers.[3]

Uitgaande van het gegeven dat de meeste mensen na het 75e levensjaar een of meerdere gebreken krijgen, zijn er dus veel ouderen in

de **vierde generatie** die zorg nodig hebben en kwetsbaar zijn. Het is een taak van de samenleving om zich zonder voorbehoud over hen te ontfermen, en hun alle nodige zorg en begeleiding te gunnen en te geven. Dit mag niet afhangen van hun financiële mogelijkheden.

Het aantal jonge ouderen, ook wel de **derde generatie** genoemd, is veel groter. Zij zijn grotendeels vitaal. De grote uitdaging is: wat kunnen zij voor de samenleving betekenen?

Ouderen kunnen en willen op allerlei manieren bijdragen aan de samenleving en hun verantwoordelijkheid nemen.

De derde generatie — miljoenen Nederlanders die zich niet willen isoleren van de samenleving — heeft een belangrijke rol als het gaat om het betaalbaar houden van de solidaire samenleving.

In het algemeen zal de derde generatie voorbereidingen treffen voor de fase die daarna komt — bijvoorbeeld financieel en wat betreft wonen — om zolang mogelijk zelfredzaam te zijn.

Voor wie het niet (meer) mogelijk is actieve bijdragen te leveren, moet de samenleving barmhartig zijn. Hun moet alle nodige zorg en begeleiding worden gegund en gegeven.

[3] CBS december 2008:

55-75 jarigen	in 2020: ruim 4.250.000
75+	in 2020: ruim 1.400.000
55-75 jarigen	in 2030: bijna 4.400.000
75+	in 2030: bijna 2.000.000

Solidariteit

Het jaar 2012 is uitgeroepen tot het Europese jaar van de *Intergenerationele Solidariteit*.
Dit klinkt mooi, maar wat doen we daarmee? Een groot probleem in discussies over solidariteit is dat die zich meestal verengen tot financiële onderwerpen. Ze gaan over de AOW en pensioenen en over de kosten van de gezondheidszorg. Meestal wordt ervan uitgegaan dat jong betaalt voor oud. Dat ouderen ook voor jongeren betalen — bijvoorbeeld voor onderwijs en kinderbijslag — staat terecht zelden ter discussie.

Naast de hiervoor beschreven formele solidariteit is er informele solidariteit.[4] Formele solidariteit wordt door wet- en regelgeving georganiseerd, of door instanties opgelegd, zoals geld voor ontwikkelingshulp of de AWBZ-premie. Informele solidariteit is de bereidheid van mensen om anderen te helpen of te ondersteunen, zonder dat de overheid zich daarmee bemoeit. Meedoen aan buurtactiviteiten, helpen bij de huishouding, oppassen op kinderen, geven van mantelzorg, besturen van een vereniging, het zijn allemaal vormen van informele solidariteit.

Solidariteit gaat twee kanten op. Ouderen doen inderdaad een beroep op de solidariteit

van jongere generaties, formeel en informeel. Op hun beurt zijn ouderen óók solidair. Ze staan klaar voor hun leeftijdgenoten, ze zijn er voor mensen die nog ouder zijn én ze zijn op verschillende manieren solidair met jongere generaties — financieel, maar ook bijvoorbeeld in opvang, coaching en verzorging. Uit cijfers blijkt dat het meeste vrijwilligerswerk gedaan wordt door jonge ouderen.[5]

Wanneer allerlei formele kaders voor maatschappelijke solidariteit ter discussie worden gesteld en/of afkalven, komt — zo stelt de CSO — ook de informele solidariteit onder druk te staan en zal ze minder navolging vinden. Dan verdwijnt het cement uit de samenleving. Dit moet koste wat het kost worden voorkomen.

[4] Er bestaan meer definities van solidariteit, zoals inkomenssolidariteit (mensen met hogere inkomens zijn solidair met mensen met lagere inkomens) en risicosolidariteit (mensen met een ongelijk risico dragen evenveel bij aan de financiering van deze risico's). Meestal overlappen ze elkaar.

[5] Van de 55-74-jarigen doet 33% vrijwilligerswerk (35-54-jarigen 25%, 15-34 jarigen 17%). Veel ouderen werken als vrijwilliger in verzorgings- en verpleeghuizen. Ouderen die vrijwilligerswerk doen, doen dit gemiddeld 6 uur per week (andere groepen doen dit ruim 3 uur) (SCP 2007). De meeste mantelzorg wordt verleend door mensen tussen 45-55 jaar. Het aantal oudere mantelzorgers neemt overigens snel toe. Van hen die langdurig en/of intensief mantelzorg geven, is 25% 45-54 jaar (was in 2001 nog 32%). Het aandeel 55-64-jarigen steeg van 17 naar 24% (tussen 2001 en 2008) en het aantal 65+-ers van 13% naar 20% (SCP 2010).

Participatie

Arbeid

Iemand is oud als de samenleving hem oud noemt. Lange tijd begon de ouderdom rond de AOW-leeftijd, maar in de jaren tachtig werd die grens tien jaar naar beneden getrokken: 55-plussers moesten via arbeidsongeschiktheids- en andere regelingen plaatsmaken om (jeugd)werkloosheid tegen te gaan. Hierdoor is het hardnekkige beeld ontstaan dat er van alles met mensen van deze leeftijd aan de hand zou zijn: ze zouden niet flexibel zijn, te langzaam, onvoldoende bijdragen aan de economie, te veel eisen stellen en vaker ziek zijn.

Overigens worden bijvoorbeeld in de politieke arena de rol en betekenis van jonge ouderen wel serieus genomen. Politici als Job Cohen, Alexander Rinnooy Kan, Hans Weijers en Pia Dijkstra dienen zich aan. Johan Remkes werd recent benoemd tot commissaris van de koningin in Noord-Holland.

De ouderdomsgrens is sindsdien zelfs nog verder gezakt. Iemand boven 40 jaar is tegenwoordig een 'oudere werknemer'. Er wordt een onverbiddelijke grens getrokken. Beneden 40 moet het hele leven op de rails staan, daarboven zal dit nauwelijks meer lukken. Met het jaar wordt het moeilijker om (ander) werk te vinden en dit terwijl veertigers nauwelijks op de helft van hun arbeidzame leven zijn. De CSO vindt dit een zeer onwenselijke ontwikkeling.

Door de huidige economische crisis staan de jonge ouderen nog meer onder druk. Niet zelden komen 50-plussers op straat te staan. Perspectieven op nieuw werk zijn er nauwelijks voor hen. Het aandeel zzp'ers dat zich inmiddels onder jonge ouderen heeft gevormd, groeit met de dag en vangt ook harde klappen van de crisis op.

De ouderenorganisaties in de koepel CSO willen samen met de overheid, organisaties en het bedrijfsleven alles op alles zetten om jonge ouderen zolang mogelijk, liefst tot aan de AOW-leeftijd in het arbeidsproces te laten meedoen.[6]

Om een goede verzorgingsstaat te kunnen bekostigen en draaiende te houden, moeten jonge, vitale ouderen de ruimte krijgen om betaald te werken. Dit vraagt om een gezond arbeidsklimaat in bedrijven en organisaties en om leeftijdsbewust personeelsbeleid. Waar mogelijk moet er werkgelegenheid worden gecreëerd voor jonge ouderen. Voor kleine middenstanders, agrariërs en zzp'ers moeten minder strenge fiscale eisen gelden voor bijvoorbeeld de zelfstandigenaftrek en de kosten voor werkruimte.

Het mes snijdt dan aan twee kanten: mensen komen niet in armoede terecht; met een inkomen kunnen ze volwaardig blijven participeren in de samenleving en dragen ze financieel bij aan de overheidsfinanciën en de economie. Bovendien wordt het probleem van de financiering van de AOW grotendeels opgelost wanneer een groot aandeel ouderen betaalde arbeid blijft doen. [7]

Ouderen lopen dus steeds meer risico om in armoede terecht te komen, door slechte arbeidsvoorwaarden en lage lonen, en kortdurende uitkeringen volgens strenge normen.

De CSO hamert erop dat werk moet lonen, het sociaal minimum moet omhoog. Nu hebben honderdduizenden mensen in alle leeftijden een volledige baan, terwijl ze toch te arm zijn om rond te komen en te kunnen participeren.

Ook gezien de te verwachten inkrimping en vergrijzing van het arbeidsaanbod is het in de komende decennia noodzakelijk dat zoveel mogelijk 55-plussers betaald aan het werk blijven. Meer aandacht voor de specifieke kwaliteiten van oudere werknemers en het ontwikkelen van nieuwe functies is hiervoor onvermijdelijk. De overheid moet hierin het goede voorbeeld geven en voorwaarden scheppen.

[6] Standpunt verhoging AOW-leeftijd (CSO, 11 september 2009).

Na de AOW-leeftijd verliezen ouderen vaak de status, zingeving en identiteit die ze aan hun werk ontleenden. Het Zwitserleven is niet altijd zo rooskleurig als men denkt. Wie dan (deels) nog aan de slag wil, moet daarvoor alle ruimte krijgen, betaald en/of in andere maatschappelijke rollen.

Vrijwilligerswerk / mantelzorg

Voor wie betaald werk niet mogelijk is, of niet nodig is, moet het doen van vrijwilligerswerk een positieve uitdaging zijn. Vrijwilligerswerk is — het woord zegt het — nooit een verplichting. Wel kunnen de overheid, organisaties en het bedrijfsleven ervoor zorgen dat het doen van vrijwilligerswerk aantrekkelijk is en blijft, onder andere door dit op allerlei manieren te faciliteren. Voorbeelden zijn allerlei activiteiten op het gebied van zorg en welzijn — onder andere via de Wmo — zoals boodschappen doen, helpen bij administratie, maar ook het bevorderen van de leefbaarheid in de eigen woonomgeving, het ondersteunen van het verenigingsleven, het (mee) bewaken van de veiligheid in de woonbuurt en het versterken van het zorgvuldig omgaan met voorzieningen. Ook vallen hier allerlei activiteiten onder die bijdragen aan de identiteit van de eigen leeftijdsgroep.
Door het nemen van maatschappelijke verantwoordelijkheid krijgen en/of behouden jonge ouderen een plaats in de samenleving, en behoeden ze zichzelf en anderen voor isolement en vereenzaming.

[7] Het probleem van de financiering van de AOW wordt opgelost als het aantal werkende 55-plussers vijftig procent meer is dan nu wordt verwacht. Dit levert 4 miljard euro op, precies het bedrag dat het kabinet wil binnenhalen met de verhoging van de AOW-leeftijd. (CPB, 2009).

Vijf ankerpunten voor de toekomst

Mantelzorg is zorgverlening die voortvloeit uit de sociale relatie die mensen met elkaar hebben. Ze is vaak langdurige, onbetaalde zorg voor een chronisch zieke, gehandicapte of hulpbehoevende partner, ouder, kind of ander familielid, vriend of kennis. Mantelzorg is dus een andere keuze dan vrijwilligerswerk. Ze moet goed gefaciliteerd en mogelijk gemaakt worden, ook voor wie betaalde arbeid heeft.

Er valt nog veel te winnen op het terrein van mantelzorg en woonbeleid, zoals mantelzorg-woningen in tuinen en dergelijke.
Mensen die veel mantelzorg geven, hebben recht op respijtzorg: af en toe iemand die hun taak volledig overneemt, om zelf bij te kunnen tanken. Ook moet ervoor worden gezorgd dat mantel-zorgers een vorm van inkomensbescherming hebben.

[8] Uit onderzoek van het SCP 2008 blijkt dat er 281 duizend mensen een (vrijwel) volledige werkweek draaien en toch arm zijn. Hoogstwaarschijnlijk is dit aantal door de huidige crisis nog verder toegenomen.

[9] Zo stopt in de komende tien jaar ruim twee derde van het onderwijzend personeel met werk in deze branche.

[10] Standpunt verhoging AOW-leeftijd (CSO, 11 september 2009).

Levensterreinen

- Zorg en welzijn van ouderen
- Wonen
- Inkomen en pensioen
- Mobiliteit

Zorg en welzijn van ouderen

Van alle kanten zijn er voorstellen om fors het mes te zetten in bestaande zorg- en welzijns-voorzieningen voor ouderen. Bezuinigen om te bezuinigen leidt echter eerder tot kostenverho-gingen dan –besparingen. Zo kan een verhoging van de eigen bijdrage in de zorg ertoe leiden dat mensen langer met hun kwalen rondlopen, met alle gevolgen van dien. De CSO hamert er daarom op dat er goed afgewogen, geïntegreerde keuzes worden gemaakt.

Vijf ankerpunten voor de toekomst

Arbeidsmarkt zorg

In de komende tien jaar zijn er 200.000 – 300.000 zorgverleners te weinig. Dit vraagt om speciaal personeelsbeleid:

- De overheid en zorgaanbieders moeten er alles aan doen om werken in de zorg aantrekkelijk te laten zijn en blijven. Dit geldt zowel voor de inhoud van het werk — de zorg moet 'menselijk' blijven — als voor de arbeidsvoorwaarden en –omstandigheden.
- Mensen die al in de zorg werken moeten voor de branche behouden blijven.
- Oudere werknemers uit andere sectoren die willen en kunnen, moeten worden omgeschoold voor werk in de zorg, zodat ze daarin nog tien, twintig jaar betaald aan de slag kunnen gaan. De derde generatie is een belangrijke bron van veel gemotiveerd personeel.
- Domotica-oplossingen zijn aanvullend, maar vervangen nooit de menselijke factor in de zorg.
- Vrijwilligers — van alle leeftijden — kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het welzijn van ouderen, zowel van hen die nog thuis wonen als van ouderen in instellingen.

Preventie

Ouderen zijn grotendeels zelf verantwoordelijk voor hun eigen leefstijl, waar het gaat om voldoende bewegen, gezond eten, niet of nauwelijks roken en bescheiden zijn met het consumeren

van alcohol. Wel moet de regering voorwaarden scheppen, zodat ouderen hierin goede keuzes kúnnen maken. Zo nodigt bijvoorbeeld een goed ingerichte woonomgeving — veilige fietsroutes, verlichte wandelpaden — mensen makkelijker uit om te bewegen. Dit geldt ook voor het in stand houden van zwembaden in de buurt. Dat mensen met een inkomen — meer dan een bijstandsuitkering — meer mogelijkheden hebben om gezond te leven, is voldoende aangetoond. Dit gegeven moet in beleid beter worden meegenomen.

Mensen die toch ziek worden of gebreken krijgen, moeten zonder voorbehoud en zonder uitsluitingen worden geholpen. Marktwerking en winst maken in de zorg mogen niet leiden tot het verder uitkleden van de zorg.
Winstdoelstellingen mogen in de zorg nooit leidend zijn.

Financiering zorg
Boven het 75e levensjaar krijgt vrijwel iedereen gebreken. De ouderenorganisaties staan erop dat er een aparte wet blijft bestaan voor de langdurige (ouderen)zorg, zonder voorbehoud. De betaalbaarheid van het zorgstelsel moet worden geborgd, zonder dat de AWBZ verder uitgekleed wordt. Nederland mag trots zijn op deze volksverzekering.

Anders dan soms wordt voorgesteld, is de AWBZ geen verwenarrangement: ze bekostigt vooral de thuiszorg en verblijf in inrichtingen. Iedere Nederlander, ook de 65-plusser, betaalt hieraan mee vanuit een vast percentage van zijn inkomen. Ouderen met een redelijk inkomen betalen al snel tot 2000 euro per maand voor hun verblijf in een verpleeghuis. Dan nog krijgen ze slechts basale zorg en hebben ze geen keuzemogelijkheden.

Wel kunnen algemene oplossingen, zoals die nu vaak in de AWBZ en Wmo gelden, worden omgebogen. Het beschikbare geld kan dan toegesneden en effectiever worden ingezet, waardoor ouderen eigen keuzes kunnen maken. Een goede mogelijkheid hiertoe is het scheiden van de financiering van wonen en zorg. Wie nu naar een zorginstelling gaat neemt één pakket af waarin wonen en zorg zijn gecombineerd. Door het financieren van wonen en zorg te scheiden, komen woonlasten niet meer voor rekening van de AWBZ. Ouderen betalen dan zelf hun wonen, door te kopen of te huren, en hebben zonodig recht op huurtoeslag. In de zorg hebben ze dan meer keuzemogelijkheden en eigen arrangementen. Dit komt de kwaliteit van de zorg ten goede. Hoe dan ook moeten ouderen zoveel als mogelijk is aan de samenleving kunnen blijven meedoen en als volwaardige burgers meetellen.

Ook kan verder worden nagedacht over welke voorzieningen in de Zorgverzekeringswet voor rekening komen van de gemeenschap en waarvan het logisch is dat mensen die zelf betalen. Het bekende voorbeeld hierbij is de aanschaf van een rollator.

Geriatrische zorg

De patiënt vanuit één specialisme bezien, voldoet in veel gevallen niet. Vaak is er sprake van gestapelde klachten en worden er meerdere medicijnen gebruikt. Brede geriatrische zorg is in de

meeste gevallen beter voor de patiënt en spaart tijd en kosten.

Cultuursensitieve zorg
Bij het ontwikkelen en opzetten van voorzieningen moet er maatwerk zijn. Mensen met verschillende leefstijlen en van uiteenlopende doelgroepen moeten gebruik kunnen maken van het aanbod. Culturele afkomst, geaardheid, levensbeschouwing en/of maatschappelijke idealen moeten een rol kunnen spelen bij het afnemen van zorg.

Wonen

De meeste mensen worden 75 jaar of ouder. Iedereen moet zich naar vermogen geestelijk en materieel voorbereiden op deze levensfase. Dit onder meer door actief te blijven, door te groeien in weerbaarheid en zelfstandigheid, door te investeren in sociale netwerken en op tijd na te denken over hoe en in welk verband je (later) wilt wonen.

De overheid, projectontwikkelaars en corporaties moeten vanaf nu alle woningen levensloopbestendig maken, in nieuwbouw en in renovatie.[11]

Om het maken van eigen keuzes, zelfredzaamheid en participatie van ouderen te bevorderen moet het aanbod van wonen en zorg worden gediffe-rentieerd. Er moet meer worden uitgegaan van leefstijlen en doelgroepen. Immers binnen eigen culturele achtergronden en onder geestverwanten vinden mensen vaak beter aansluiting en support, en is participatie makkelijker mogelijk.

[11] Monitor *Investeren voor de toekomst* (2006): er moeten 406.000 nultredewoningen extra beschikbaar komen in de periode 2006—2015.

Vijf ankerpunten voor de toekomst

Groepswonen is niet voor niets populair geworden onder ouderen, zeker als dit mogelijk is op basis van culturele afkomst, geaardheid, levensbeschouwing en/of maatschappelijke idealen. Ouderen die zelf op dit vlak initiatieven nemen, moeten hiervoor de ruimte krijgen van woningcorporaties en de (lokale) overheid, en waar nodig worden ondersteund, bijvoorbeeld door de gemeenschappelijke ruimte te financieren.

Door het financieren van wonen en zorg te scheiden, ontstaat er meer ruimte voor maatwerk en eigen keuzes van ouderen.

Inkomen en pensioen

Een redelijk inkomen en/of pensioen is een belangrijke voorwaarde om zelfstandig te kunnen opereren en iets in de samenleving te betekenen. Voor alles moet worden voorkomen dat jonge ouderen die zonder betaald werk raken, moeten interen op hun vermogen. Vaak gaat het om een potje of investeringen voor hun pensioen. Voor jonge ouderen (> 50) moet daarom de inkomensvrijlating in alle gevallen worden geborgd en verhoogd. Het moeten 'opeten' van spaargelden heeft namelijk grote gevolgen voor de rest van hun leven, omdat ze nooit meer in staat zullen zijn om dit pensioengeld aan te vullen.

Mobiliteit

De verdubbeling van het aantal mensen van de derde en vierde generatie — jonge en oudere ouderen — in de komende twintig jaar, verplicht de regering om de mobiliteit in de samenleving krachtig op de agenda te zetten. Verbeteringen in het verkeer en openbaar vervoer zijn nodig om te bevorderen dat mensen beter en langer kunnen participeren in de maatschappij — door betaald en vrijwilligerswerk, en culturele activiteiten — en voorkomt isolement en eenzaamheid.

Een belangrijke voorwaarde voor ouderen om een grote bijdrage te leveren aan de samenleving en daarin goed te kunnen meedoen, is een fijnmazig en gratis openbaar vervoer.